

КОЛИКО И КАКО СЕ УЧИТЕЉИ ИНДИВИДУАЛНО УСАВРШАВАЈУ У ОБЛАСТИ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Апстракт *Стручно усавршавање, део професионалног развоја наставника, много доприноси потврђивању и проширивању њихових компетенција које су им потребне у раду. Компетенције учитеља у области музичке културе морају током радног века да се одржавају и унапређују кроз индивидуално и институционално стручно усавршавање. Рад се бави питањем индивидуалног усавршавања учитеља у области музичке културе кроз разматрање значаја овог вида усавршавања за одржавање и развој компетенција. Циљ и задаци истраживања односе се на питање колико се учитељи индивидуално усавршавају и које видове практикују. Анкетом је обухваћено 411 учитеља централне Србије. Резултати истраживања показују да трећина испитаника уопште не практикује индивидуално усавршавање. Испитаници који се усавршавају то чине кроз консултације са колегама и кроз одржавање вештина свирања.*

Кључне речи: *учитељ, компетенције, индивидуално усавршавање, музичка култура.*

HOW AND HOW MUCH ARE TEACHERS INDIVIDUALLY TRAINED IN THE FIELD OF MUSIC CULTURE?

Abstract *Professional training, as a part of professional development of the teachers contributes significantly to the confirmation and expansion of the competencies they need for their work. Music culture competences have to be maintained and enhanced via individual and institutional teacher training. The paper focuses on the question of individual professional training of the teachers in the field of music culture and discusses the importance of this type of advanced teacher training for maintaining and improving their competences. The aim of the research was to see how teachers improve their competences individually and which forms of improvement they use. The poll included 411 teachers from schools in central Serbia. The results show that one third of the examinees do not practice any individual forms of advance study. Those teachers who try to improve their competences do so by consulting colleagues and practicing playing instruments.*

Keywords: *teacher, competencies, advance individual teacher training, music culture.*

СКОЛЬКО И КАК УЧИТЕЛЯ САМОСТОЯТЕЛЬНО ПОВЫШАЮТ СВОЮ КВАЛИФИКАЦИЮ В ОБЛАСТИ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Резюме *Повышение квалификации как часть профессионального развития учителей значительно расширяет необходимые в работе компетенции. Компетенции учителя в области музыкальной культуры, в течение срока службы, необходимо поддерживать и улучшать путем индивидуального и институционального усовершенствования. Данная работа посвящена проблеме индивидуального повышения квалификации учителей в области музыкальной культуры на основе исследования влияния этого вида усовершенствования на развитие компетенций. Цели исследования заключаются в показе, насколько учителя самостоятельно усовершенствуются и какие виды индивидуального усовершенствования используют. Исследование проведено на примере 411 учителей, которые работают в школах в районах центральной Сербии. Результаты исследования показывают, что одна треть анкетированных учителей не практикует индивидуального усовершенствования. Учителя, которые усовершенствуют свои умения делают это через консультации с коллегами и путем поддержания умения играть на музыкальных инструментах.*

Ключевые слова: учитель, компетентность, индивидуальное усовершенствование, музыкальная культура.

Увод

Термин компетенције је чест у терминологији која се користи у сфери образовања, а и у осталим областима живота и рада човека. Појам *компетенција* последњих двадесет година постаје ознака за „знање којим се влада“ и којим се чини продуктивна промена у окружењу, у социјално-психолошком контексту или у професији (Вогуповић и Станишић, 2013: 194). Појам *компетенције наставника* односи се на све што припада општим и специфичним знањима, особинама личности, уверењима, искуству и друго (Вранковић и Partalo, 2011). Другим речима, наставника чине бројни чиниоци који се односе на знања, вештине и вредности: професионална знања (предметна, курикуларна, дидактичко-методичка, психолошко-педагошка, социополитичка); професионалне вештине (за добијање и одржавање пажње ученика, ефективно коришћење примера итд.); вредности (уважавање дечјих права, уважавање различитости, брига о добробити ученика); способности (логичко-математичких, језичких, интрапсихичких, социјалних); когнитивни стилови (рефлексни, аналитички, креативни) (Stanković, 2010). Приликом обављања васпитно-образовне делатности наставник испољава своје компетенције кроз функционално јединство наведених чинилаца. Може се рећи да је компетентан онај наставник онај који манифестује развијен систем знања, вештина, способности,

мотивационих и функционалних диспозиција у остваривању циљева наставног рада и постизању високе ефикасности (Marinković, 2010).

Професионалне компетенције наставника могу се сврстати у три категорије: кључне, основне и специјалне. Кључне компетенције су потребне у било којој професионалној делатности, а односе се на информационо-комуникационе, социјално-радне, културне и језичке. У ову категорију спада и вредност особе као индивидуе. Основне компетенције подразумевају способност наставника да буде: организатор, дидактичар, педагог, психолог и саветодавац. Поред тога наставник мора да буде креативан, да има способност објективне процене ученикових постигнућа, али и сопствених, као и постигнућа својих колега. Основне компетенције наставника подразумевају његову способност да развија професионалне вештине, знања и компетенције током радног века. Специјалне компетенције односе се на садржаје предмета који наставници предају и истраживање сопствене праксе (Ogienko & Rolyak, 2009).

За квалитетну наставу, посебно на млађем узрасту, важни су академско знање, познавање општих стратегија подучавања, добро планирање, компетентност и вештине подучавања, личне особине и комуникација наставника са разредом или учеником која укључује и познавање личних особина ученика и њиховог социокултурног миљеа (Vodunović, 2008). Дobar учитељ који с успехом одговара на задатке који се налазе пред њим мора поседовати читав спектар знања која дефинишу његову компетентност за наставу музичке културе. То подразумева: фундаментална стручна знања из музичке педагогије; познавање психологије, односно законитости развоја и учења детета на одређеном узрасту; знања из педагогије; познавање методологије и уџбеника; као и познавање литературе у области музике и образовних технологија.

Учитељ који је компетентан у области музичке педагогије у стању је да коректно, уверљиво и изражајно изводи музику, познаје музичке стилове, жанрове и традицију, може да употреби музички репертоар који одражава захтеве формалног курикулума, уме да подстакне креативност ученика, користи музичку технологију, уме да комбинује музику с осталим предметима и зна да употреби широку разноликост одговарајућих метода учења ради подупирања, изазивања и проширивања ученикових вештина, знања и разумевања (Roјko, 2010).

Ципин (Г. М. Ципин) наводи да је учитељ компетентан ако има следеће квалитете: музикалност, емпатију, педагошку интуицију и професионално мишљење (Škiljević, 2012). Музичко образовање учитеља обухвата теоријска и практична знања из области музичке уметности и педагогије, која омогућавају оспособљеност за музичку репродукцију. Предуслов за успешно овладавање знањима и умењима, односно практичним музичким вештинама јесу довољно развијене музичке способности.

Да би учитељ био сигуран у своје компетенције у области музичке културе и да би развио позитиван став према овом предмету, треба да има довољно развијене музичке способности, као и стечена знања која представљају основ за

успешно савладавање задатака који су стављени пред њега. То подразумева да учитељ треба да буде музички надарен, да коректно и изражајно пева и поседује знања која му омогућавају да солфеђира нотне записе песама и да свира један инструмент према захтевима наставног програма. Основа за успешну реализацију наставе музичке културе подразумева владање елементарним основама из: теорије музике, хармоније, инструмената, музичких облика и историје музике. Све набројано представља основу на коју се може надовезати методика наставе музичке културе, преко теоријског и практичног рада. На крају, учитељ треба да буде оспособљен да искористи стручна и методичка знања како би препознао и позитивно утицао на музички развој и преференције деце и да, као највећи и најтежи задатак, подстиче музичко стваралаштво. Компетенције учитеља у области музичке културе најбоље се потврђују у практичној примени.

Значај стручног усавршавања наставника огледа се у његовој улози у унапређивању васпитно-образовног рада, односно у потврђивању и развијању њихових компетенција. Стручно усавршавање је део, фаза током циклуса професионалног развоја наставника а која обухвата неколико етапа: почиње од селекције кандидата за наставнички позив, а наставља се преко иницијалног образовања и стручног усавршавања у току радног века (Marinković, 2010). Професионални развој наставника подразумева напредовање наставника у бољем сагледавању и креирању процеса учења, самоевалуације рада с циљем побољшања ефикасности учења. Током професионалног развоја наставника потребно је преиспитивати свој рад с циљем истраживања сопствене праксе, а исто тако укључити се у тимски рад с колегама у школи и са спољашњим експертима (Sprinthall et al., 1996).

Након иницијалног образовања усавршавање наставника може бити институционално и индивидуално. Институционално усавршавање, које се односи на групно и колективно, спроводи се кроз велики број разноврсних облика и форми (конференције, саветовања, семинари, курсеви, радионице...). Индивидуално стручно усавршавање подразумева активности у оквиру приправничког стажа, консултације са ментором, стручним сарадницима, присуствовање угледним часовима и праћење стручне литературе.

Индивидуално усавршавање је један од важнијих облика који доприноси одржавању и развоју компетенција наставника. Без њега сви остали облици не могу дати оптималне резултате, јер је индивидуално усавршавање незаобилазна компонента перманентног усавршавања. Индивидуално усавршавање не треба посматрати као изоловану делатност: то је облик самоусавршавајуће активности која се јавља и као услов и као продукт свих других облика усавршавања наставника (Vasilijević, 2010). Самостално стицање нових знања веома је значајно за стручно усавршавање наставника, јер семинари, предавања и инструкцијски облици могу бити само додатак или могу претходити самосталном раду. Тај рад карактерише удубљивање у садржаје, истраживачки приступ и сарадња са колегама (Vilotijević, 2010). Овакав вид усавршавања учитеља у домену музичке културе требало би да се

превасходно односи на одржавање и унапређивање знања, умења и вештина које су стечене током иницијалног образовања, кроз одржавање вокалног и инструменталног извођења, а онда и на праћење литературе, интернета, као и консултације с колегама. Уочавајући важност индивидуалног усавршавања у домену музичке педагогије, желели смо да утврдимо у којој мери се учитељи индивидуално усавршавају.

Методологија истраживања

Имајући у виду значај усавршавања за унапређење методичке праксе учитеља, циљ истраживања је био да се утврди колико и на који начин се учитељи самостално усавршавају у области музичке културе. Из тако дефинисаног циља произлазе следећи задаци истраживања:

(а) испитати колико се учитељи усавршавају у домену музичке културе кроз индивидуални вид;

(б) испитати које видове индивидуалног усавршавања учитељи спроводе.

У истраживању је коришћена анкета која је садржавала питања затвореног и отвореног типа. Први тип питања је нудио алтернативне и вишеструке изборе одговора. Приликом анализе и интерпретације добијених резултата истраживања примењена је дескриптивна метода. Резултати истраживања су анализирани у односу на пол и стручну спрему испитаника.

Узорак истраживања је чинило 411 учитеља из основних школа у централној Србији. Истраживањем су обухваћени учитељи из Златиборског, Моравичког, Колубарског, Рашког, Мачванског и Шумадијског округа.

Резултати истраживања

Узимајући у обзир чињеницу да знања, вештине и умења које учитељи добијају током иницијалног образовања нису трајни, потребан је континуиран рад на одржавању и проширивању компетенција кроз стално стручно усавршавање. Када је реч о области музичке културе веома је значајан однос учитеља према индивидуалном усавршавању. Избор садржаја и начина овог вида усавршавања зависи, између осталог, од личних интересовања учитеља, његове компетентности за ову област или радног искуства. Резултати који указују на однос учитеља према индивидуалном усавршавању у области музичке културе приказани су у табели 1.

Табела 1. Индивидуално усавршавање учитеља

	f	%
DA	261	63,50
NE	132	32,12
Bez odgovora	18	4,38
Ukupno	411	100

На питање да ли се индивидуално усавршавају, позитивно се изјаснило скоро две трећине учитеља (63,50%). Трећина испитаника не препознаје значај који индивидуално усавршавање има у области музичке педагогије и не практикује овај вид усавршавања како би учврстили и проширили своје компетенције.

Посебно нас је интересовало да ли су радни стаж или стручна спрема учитеља повезани с резултатима истраживања који се односе на практиковање индивидуалног усавршавања.

Табела 2. Индивидуално усавршавање у односу на радни стаж и стручну спрему

	Радни стаж						Стручна спрема			
	1–10		11–25		26 и више		Виша		Висока	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Усавршавају се	73	85,88	101	62,35	87	53,05	84	45,16	177	78,67
Не усавршавају се	12	14,12	56	34,58	64	39,02	92	49,46	40	17,78
Нема одговора	0	0	5	3,09	13	7,93	10	5,38	8	3,55
	$\chi^2 = 19,988$ df = 2 p = 0.00						$\chi^2 = 49,988$ df = 1 p = 0.00			

Ако посматрамо укупан број испитаника, анализа резултата показује да се кроз овај вид највише усавршавају учитељи који су на почетку радног века. Од 85 учитеља који припадају овој категорији, индивидуално се усавршава 85,88 процената. Како се повећавају године радног стажа, опада интересовање за рад на одржавању компетенција. Највише оних који се не усавршавају припада најстаријој категорији којих има 39,02 процената. Израчунате вредности χ^2 теста показују значајну разлику у активностима индивидуалног усавршавања наставника у односу на године радног стажа, јер χ^2 износи 19.988, са степеном слободе df = 2, нивоа значајности p < 0.00. Можемо рећи да су ови резултати и очекивани. Учитељи који су на почетку радног стажа труде се да примене оно што су научили током иницијалног образовања и да прошире своја знања јер их очекује полагање испита за лиценцу. Како се повећавају године радног стажа, учитељи полако почињу да запостављају одржавање и проширивање компетенција, постају незаинтересовани за промене, а временом се, губљењем компетенција, умањује интересовање и мотивација. На основу поређења $\chi^2 = 49.988$ са граничним вредностима за одговарајући степен слободе df = 1, значајна разлика се показала и код друге опште варијабле. Индивидуално се усавршава већи проценат учитеља са високом стручном спремом од учитеља са вишом стручном спремом. Ови резултати се поклапају са претходним резултатима, јер учитељи са вишом стручном спремом припадају средњој и старијој категорији, посматрајући радни стаж.

Резултати показују да трећина испитаника који не практикују индивидуално усавршавање не препознаје значај овог вида усавршавања који је незаобилазна компонента перманентног усавршавања. Одржавање и развијање компетенција немогуће је остварити ако се не примењују оба вида усавршавања, индивидуално и институционално.

Колико и како се учитељи индивидуално усавршавају у области музичке културе

Уз питање алтернативног типа у којем је тражено да се учитељи изјасне о постојећем стању које се односи на индивидуално усавршавање, покушали смо преко комбинованог питања да дођемо до одговора на који начин они то чине:

- (а) одржавањем вештина инструменталног извођења,
- (б) праћењем литературе, интернета,
- (в) консултацијама са колегама.

У последњој опцији у оквиру питања остављена је могућност да испитаници напишу друге облике које користе у индивидуалном усавршавању. У питању комбинованог типа учитељи су могли да одаберу једну или више понуђених опција. Који начини преовлађују у индивидуалном усавршавању, а односе се на одржавање вештине свирања, праћење литературе и интернета, консултације са колегама или нешто друго које су одабрали сами учитељи, можемо видети у следећој табели.

Табела 3. Начини индивидуалног усавршавања учитеља

	f	%
Одржавање вештине свирања	133	50,96
Праћење литературе и интернета	97	37,16
Консултације са колегама	155	59,39
Остало	7	2,68
Укупан број одговора	392	
Учитељи који се индивидуално усавршавају	261	Просек опција по учитељу – 1,50

Највећи проценат учитеља који се индивидуално усавршавају то чини путем консултација са колегама. Нешто мање од две трећине (59,39%) испитаника сматра да су значајне информације и савети искуснијих колега за унапређивање наставе. Нешто више од половине испитаника (50,96%), који се индивидуално усавршавају одржава умења свирања на инструменту, а мањи проценат (37,16%) користи литературу и интернет. Занемарљив број учитеља (2,68%) усавршава се на неки други начин. Резултати наводе на закључак да већина учитеља не примењује све могућности стручног усавршавања. Ако посматрамо испитанике који се индивидуално усавршавају и број одговора који су дали, видимо да они комбинују у просеку једну и по опцију.

Табела 4. Облици индивидуалног усавршавања учитеља

	Један облик			Два облика			Три облика	
	f	%		f	%		f	%
Свирање (а)	34	13,03	а, б	20	7,66	а, б, в	28	10,73
Литература (б)	45	17,24	а, в	49	18,77	а, б, г	2	0,77
Консултације (в)	66	25,29	б, в	12	4,60		0	0
Остало (г)	5	1,92		0	0		0	0
	152	58,24		81	31,03		30	11,49

Највећи број испитаника се определио само за једну опцију. Од 58,24% испитаника који се стручно усавршавају на овај начин, највише је оних (25,29%) који сматрају да су им консултације са колегама довољне као помоћ у раду. За праћење литературе и интернета определило се 17,24%, а свирање као начин индивидуалног стручног усавршавања одабрало је свега 13,03% учитеља. Најмањи је број оних који су навели неки други облик стручног усавршавања. Испитаници који су се определили за ову опцију прецизирали су на које начине то чине: учим од сина који је завршио музичку школу, водим секције: хор и фолклор, пишем композиције, певам у хору.

У другој групи испитаника – који су се изјаснили да примењују два начина индивидуалног усавршавања, најбројнији су они (18,77%) који уз вежбање на инструменту у раду траже помоћ од колега. Само 7,66% уз свирање користе литературу и интернет, а још мањи број је оних који своја знања проширују преко литературе, интернета и консултацијама са колегама (4,60%).

Трећа група испитаника – која се определила за три облика, најмања је. Њих има свега 10,73% и углавном то раде вежбањем инструмента, праћењем литературе и интернета и консултовањем с колегама. Незнатан број (0,77%) не примењује само прва два начина, већ се усавршава и кроз рад у секцијама. На основу ових резултата закључујемо да учитељи не примењују све видове индивидуалног усавршавања и да је највећи број њих усредсређен само на један вид. Највише се опредељују за консултације са колегама, а затим за одржавање вештина свирања. Природа наставног предмета Музичка култура подразумева да се они који реализују садржаје предмета континуирано индивидуално усавршавају кроз све видове. Посебан акценат треба да буде стављен на одржавање и унапређивање вештина свирања.

Закључак

Индивидуално усавршавање, поред осталих форми усавршавања, јесте основ и битна претпоставка перманентног професионалног развоја. Институције, државне и стручне, могу бити носиоци стручног усавршавања и образовања наставника, али одговорност за професионално напредовање мора да сноси сваки наставник. Као што учениково учење не представља једноставан пријем знања које преноси наставник, тако ни наставниково учење не може бити усмерено на запамћивање инструкција стручњака који предају на семинарима. То наставнику може бити тек подстицај за додатну мисаону активност (Vilotijević, 2010). Различити облици групног усавршавања потребни су како би се проширила и надоградила знања из педагогије, психологије, дидактике и области које се изучавају кроз садржаје свих предмета, али и конкретно кроз предмет Музичка култура, а без индивидуалног усавршавања они неће дати оптималне резултате. Ако учитељ не унапређује знања и умења која обезбеђују стручност, неће бити у стању да квалитетно реализује садржаје музичких активности. Знања и умења која су стечена током иницијалног образовања кроз вокално-инструменталну наставу требало би да се одржавају и развијају током

радног века, поготово у условима када је образовање које учитеље оспособљава за наставу музичке културе ограничено кратким временским периодом. Њихов ниво и квалитет не могу остати непромењени, већ се морају одржавати, првенствено кроз индивидуални вид усавршавања, а онда и кроз групни.

Литература

- Bogunović, B. (2008). *Muzički talenat i uspešnost*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Bogunović, B. i Stanišić, J. (2013). Kompetencije nastavnika muzičkih i opšteobrazovnih škola. *Pedagogija*, God. 68, Br. 2, 193-207.
- Branković, D. i Partalo, D. (2011). Metodološki problemi teorijskog definisanja i empirijskog istraživanja kompetencija nastavnika. U K. Špijunović (ur.), *Nastava i učenje – stanje i problemi* (str. 39–50). Užice: Učiteljski fakultet u Užicu Univerziteta u Kragujevcu.
- Marinković, S. (2010). *Profesionalni razvoj nastavnika i postignuća učenika*. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu Univerziteta u Kragujevcu.
- Ogienko, O. & Rolyak, A. (2009). *Model of Professional Teachers Competencies Formation: European Dimension*, Teacher Education Policy in Europe (TEPE) Network, TEPE 2009 Conference, Umea University. Retrieved October 18, 2013 from the World Wide Web <http://tepe.wordpress.com/proceedings/tepe-2009-proceedings/>
- Rojko, P. (2010). MeNet ishodi učenja u obrazovanju učitelja glazbe. *Tonovi*, Br. 55, 8-18.
- Sprinthall, N.A., Reiman, A. & Sprinthall, L. T. (1996). Teacher professional development. In J. Sikula, T. Buttery & EW. Guyton (Eds.), *Handbook of Research Education* (pp. 666-703). New York: MacMillan.
- Stanković, D. (2010). Mesto kompetencija u profesionalnom razvoju nastavnika. U N. Polovina i J. Pavlović (ur.), *Teorija i praksa profesionalnog razvoja nastavnika* (str. 63-84), Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Škiljević, Lj. (2012). Razvoj i jačanje kompetencija u sferi muzičkog obrazovanja. *Nova škola*, Br. 9-10, 151-160.
- Vasilijević, D. (2010). *Individualno usavršavanje nastavnika*. Užice: Učiteljski fakultet u Užicu Univerziteta u Kragujevcu.
- Vilotijević, M. (2000). *Didaktika*. Beograd: Naučna knjiga i Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Подаци о аутору

Мр Данијела Судзиловски је доцент на Учитељском факултету у Ужицу Универзитета у Крагујевцу.
E-mail: danijelasudzilovski@gmail.com